

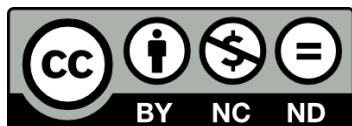

Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453)

Μέρος Α΄: Το Βυζάντιο στα χρόνια των Κομνηνών και των Αγγέλων (1081-1204)

Ενότητα 2: Οι εξωτερικοί εχθροί του Βυζαντίου:
Βυζάντιο – Τουρκικά κράτη – Κράτος Ρουπενιδών

Ελισάβετ Χατζηαντωνίου
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα ενότητας

- I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1081-1204)
- II. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ (1040-1080)
- III. ΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΟΡΦΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ
- IV. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΡΟΥΠΕΝΙΔΩΝ (ΜΙΚΡΑΣ / ΚΙΛΙΚΙΚΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ)
- V. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1081-1204)

- **στη Μικρά Ασία:**
  - ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ και ΝΤΑΝΙΣΜΕΝΤΙΔΕΣ
  - ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ
  - ΡΟΥΠΕΝΙΔΕΣ (ΚΙΛΙΚΙΚΗ ΑΡΜΕΝΙΑ)
- **στα ευρωπαϊκά εδάφη:**
  - στη βόρεια βαλκανική**
    - ΠΕΤΣΕΝΕΓΓΟΙ
    - ΣΕΡΒΟΙ
    - ΟΥΓΓΡΟΙ
  - στον ελλαδικό χώρο**
    - ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ
- **σταυροφορικά στρατεύματα:**
  - δυνητική απειλή και αντικρουόμενα συμφέροντα
- **Γερμανοί αυτοκράτορες:**
  - αντικρουόμενα συμφέροντα στην Κάτω Ιταλία και ιδεολογική σύγκρουση για τον αυτοκρατορικό τίτλο

II. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

- A. Η περίοδος 1040-1071
- B. Η περίοδος 1071-1081
- Γ. Αιτίες / συντελεστές για τη γρήγορη κατάρρευση της βυζαντινής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία

Α. Η περίοδος 1040-1071 (1/2)

- **Σελτζούκοι:** τουρκικό νομαδικό φύλο από την Κεντρική Ασία
- **1040:** ίδρυση κράτους στην ανατολική Περσία (Χορασάν) και σταδιακή επέκταση σε ολόκληρη την Περσία και τη Μεσοποταμία
- **1055:** οι Σελτζούκοι ανέλαβαν το σουλτανάτο της Βαγδάτης
  - έκταση κράτους: Περσία, Μεσοποταμία, Αζερμπαϊτζάν, Κουρδιστάν
- **βασικός στόχος του Σελτζούκου σουλτάνου:** οι σιίτες Φατιμίδες Άραβες της Αιγύπτου και η ενοποίηση του μουσουλμανικού κόσμου, όχι τα βυζαντινά εδάφη
- **1045-1064:** ασυντόνιστες επιδρομές Τουρκομάνων σε ανατολικά σύνορα του Βυζαντίου, στόχος η λαφυραγώγηση

Α. Η περίοδος 1040-1071 (2/2)

- **1064:** κατάληψη του Ανίου (Αρμενία) με επικεφαλής τον ίδιο τον Σελτζούκο σουλτάνο Αλπ Αρσλάν → επιδείνωση των σχέσεων με το Βυζάντιο
- συνέχιση αιφνιδιαστικών ληστρικών επιθέσεων σε πόλεις Μικράς Ασίας και Αρμενίας από τουρκομανικές και σελτζουκικές ομάδες
- **προβλήματα βυζαντινής άμυνας**
  - στατικότητα της βυζαντινής αμυντικής στρατηγικής
  - μειωμένη αφοσίωση των ντόπιων πληθυσμών στα ανατολικά σύνορα (όχι εθνική και θρησκευτική ομοιογένεια: μονοφυσίτες Αρμένιοι και Σύροι)

B. Η περίοδος 1071-1081 (1/2)

- **ήττα στο Ματζικέρτ (1071): ορόσημο για τις εξελίξεις**
  - συνθήκη ειρήνης → απώλεια των εδαφών που ενσωμάτωσαν οι Βυζαντινοί τον τελευταίο αιώνα: Αρμενία, Μεσοποταμία (Έδεσσα), Β. Συρία (Αντιόχεια)
  - το Βυζάντιο σε πολιτικο-στρατιωτική κρίση (συνεχή στρατιωτικά κινήματα) → ασυντόνιστη άμυνα → ελευθερία κινήσεων στους Τούρκους
- **επιδρομές:** πιο συστηματικές
- **στόχος:** η κατάκτηση και η μόνιμη εγκατάσταση

B. Η περίοδος 1071-1081 (1/2)

- **σημαντικές τουρκικές επιτυχίες**
  - έλεγχος των κεντρικών οδικών αρτηριών και περασμάτων → αποκομμένες οι οχυρωμένες βυζαντινές πόλεις
  - εγκατάσταση Τούρκων και στην ύπαιθρο → αρχίζει ο εκτουρκισμός και εξισλαμισμός της Μ. Ασίας
  - ως το 1081: κατάληψη όλης σχεδόν της Μ. Ασίας (εκτός από μια παράλια λωρίδα στον Εύξεινο Πόντο και τμήματος της Παφλαγονίας)

Γ. Αιτίες / συντελεστές για τη γρήγορη κατάρρευση της βυζαντινής κυριαρχίας

- **ζήλος / ορμή κατακτητών – αποτελεσματικότητα σελτζουκικού ιππικού και πολεμικής μεθόδου (= κινητικότητα, τακτική συνεχούς φθοράς)**
- **προβλήματα βυζαντινής άμυνας (= στατική)**
- **1071 κ.ε.: το Βυζάντιο σε πολιτικο-στρατιωτική κρίση**
  - πολιτική αστάθεια – στασιαστικά κινήματα
- **ψυχική αποξένωση επαρχιακών πληθυσμών**
  - βαριά φορολόγηση και απληστία φοροεισπρακτόρων/ εκμισθωτών φόρου
  - παραμέληση στρατιωτικών δυνάμεων → απροστάτευτοι από επιδρομές
  - δυσαρέσκεια λόγω συνεχών κινήματων και αναστατώσεων
- **ήπια φορολογική πολιτική Σελτζούκων και θρησκευτική ανοχή**

III. ΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΟΡΦΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

- A. Εισαγωγή
- B. Το Βυζάντιο και το σελτζουκικό σουλτανάτο του Ρουμ («Ρωμανίας»)
- Γ. Το Βυζάντιο και οι Ντανισμεντίδες (Δανισμενδίτες)
- Δ. Το Βυζάντιο και το εμιράτο της Σμύρνης

A. Εισαγωγή

1. ΣΕΛΤΖΟΥΚΙΚΟ ΣΟΥΛΤΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΡΟΥΜ («ΡΩΜΑΝΙΑΣ»)

- ιδρυτής: εμίρης Σουλεϊμάν Α΄ ibn Κουτλουμούς (1080/1-1085/6) – πρωτεύουσα: Νίκαια
- χώρος: αρχικά μόνο στη δυτική Μ. Ασία → ως το 1085 υπέταξε τα νομαδικά φύλα και επέβαλε την κυριαρχία του ως την Αντιόχεια της βόρειας Συρίας

2. ΝΤΑΝΙΣΜΕΝΤΙΔΕΣ (ΔΑΝΙΣΜΕΝΔΙΤΕΣ)

- αυτόνομα εμιράτα στην ΚΑ.-ΒΑ. Μικρά Ασία (σημαντικές βάσεις: Σεβάστεια, Νεοκαισάρεια, Γάγγρα, Άγκυρα, Καισάρεια, Μελιτηνή)
- οι Σελτζούκοι και οι Ντανισμεντίδες σε μεταξύ τους αντιπαλότητα → όφελος για το Βυζάντιο

3. ΕΜΙΡΑΤΟ ΣΜΥΡΝΗΣ

- ιδρυτής: εμίρης Τζαχάς – αντιπαλότητα με Βυζάντιο και με σουλτανάτο του Ρουμ

Β. Το Βυζάντιο και το σελτζουκικό σουλτανάτο του Ρουμ

- α. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού
- β. Η βυζαντινή προέλαση επί Ιωάννη Β΄ Κομνηνού
- γ. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού
- δ. Η ύφεση στις σχέσεις Βυζαντίου και Σελτζούκων επί Αγγέλων

α. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (1/3)

- **1081: συνθήκη ειρήνης με τον σουλτάνο της Νίκαιας Σουλειϊμάν οφέλη:**
  - Βυζαντινοί: απερίσπαστοι για την αντιμετώπιση των Νορμανδών
  - Σελτζούκοι: αντιπαλότητα με τους Ντανισμαντίδες και με τον Σελτζούκο σουλτάνο της Βαγδάτης, για τον οποίο ο Σουλειϊμάν ήταν αποστάτης (= σφετερίστηκε τον τίτλο του σουλτάνου)

όροι:

- διακοπή εχθροπραξιών
- τυπική αναγνώριση επικυριαρχίας Βυζαντινού αυτοκράτορα
- αποστολή επικουρικού σώματος 7.000 ανδρών ως ενίσχυση στον πόλεμο εναντίον Νορμανδών
- σύνορο: π. Δράκοντας, στα περίχωρα της Νικομήδειας / Βιθυνία – ωστόσο συνεχίζονται οι σελτζουκικές επιδρομές (σε Βόσπορο και Προποντίδα)

α. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (2/3)

- **1086-1092: ενδοδυναστικά και εσωτερικά προβλήματα**
  - θάνατος του Σουλεϊμάν, ανεξέλεγκτοι εμίρηδες (λ.χ. ο Τζαχάς Σμύρνης) – προβλήματα έως την επικράτηση του γιου του Κιλίτζ Αρσλάν Α΄ (1092-1107)
- **1093: συνθήκη ειρήνης – επέκταση των βυζαντινών συνόρων ως τον π. Σαγγάριο**
  - ωστόσο συνεχίζονται οι σελτζουκικές επιδρομές στη Βιθυνία
- **1096-1099: διέλευση σταυροφορικών δυνάμεων από τη Μικρά Ασία → υποχώρηση Σελτζούκων – ο Αλέξιος εκμεταλλεύεται την ευκαιρία για την ανάκτηση της δυτικής Μ. Ασίας**
  - συστηματικοί αγώνες / διοικητική αναδιοργάνωση *δουκάτων* γύρω από πόλεις-κάστρα / οχυρωματικά έργα
- **1097: πολιορκία της Νίκαιας από τις σταυροφορικές και βυζαντινές δυνάμεις και παράδοσή της στους Βυζαντινούς → μεταφορά της έδρας των Σελτζούκων στο Ικόνιο**
  - απομάκρυνσή τους από τη Βιθυνία, δηλ. από την άμεση ενδοχώρα της Κωνσταντινούπολης

α. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (3/3)

- **ανάκτηση σημαντικού τμήματος Μικράς Ασίας**
  - 1116: σημαντική νίκη του Αλεξίου στο Φιλομήλιο – σύναψη συνθήκης ειρήνης, που απέδιδε στο Βυζάντιο μεγάλο μέρος της Δ-ΒΔ Μ. Ασίας (βλ. κατωτέρω χάρτη J. Haldon)

ΩΣΤΟΣΟ

- **Σελτζούκοι:** συνεχείς επιδρομές στη Βιθυνία και την κοιλάδα του Μαιάνδρου
- **Βυζαντινοί:** συνεχείς επιχειρήσεις για την απώθησή τους

β. Η βυζαντινή προέλαση επί Ιωάννη Β΄ Κομνηνού

- **συνεχίζει η βυζαντινή προέλαση → ανακατάληψη μέρους της κεντρικής και νότιας Μικράς Ασίας**
  - σε Τούρκους μένει χονδρικά το οροπέδιο της Μ. Ασίας
- 1119-1121: επιτυχημένη εκστρατεία στην κοιλάδα του Μαιάνδρου και την Παμφυλία
  - σημαντική η απελευθέρωση της Σωζόπολης, άνοιξε τον δρόμο για την Αττάλεια
- συνεχίζει το οχυρωματικό έργο του Αλεξίου Α΄ – ενίσχυση φρουριών – έλεγχος των στρατιωτικών οδών προς την Κιλικία και την κεντρική Ασία – αποκατάσταση των *θεμάτων* (= επαρχιών) μεγαλύτερης έκτασης με επικεφαλής τους *δούκες*

γ. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (1/3)

- **συνεχίζουν οι επιθέσεις των Σελτζούκων σε Δ. και ΒΔ. Μικρά Ασία – οι Βυζαντινοί ετοιμοπόλεμοι**
  - δυνατότητα συγκρότησης μεγάλων εκστρατευτικών σωμάτων – οχυρωματικά έργα – έλεγχος στρατιωτικών οδών
- **τα μέγιστα όρια της αυτοκρατορίας περιλαμβάνουν τη ΒΔ. Μικρά Ασία** (Βιθυνία/Νικομήδεια, Νίκαια, Προύσα, Άβυδος, Λοπάδιο κ.ά., προσωρινά ως Κοτυάειο/Κοτυαίο), **δυτική Μ. Ασία** (Χώνες, Σωζόπολη, προσωρινά ως Αμόριο και Φιλομήλιο), **ΝΔ. Μ. Ασία** (Λυκία/Μύρα, Παμφυλία/Αττάλεια και προσωρινά ως και την Κιλικία), **Πόντος** (Ηράκλεια, Κλαυδιούπολη, Άμαστρις, Σινώπη, Τραπεζούντα)
  - βλ. κατωτέρω χάρτες J. Haldon, Ιστορία Ελληνικού Έθνους
- **1147-1172: πάνω από 24 χρόνια ειρήνης (με δύο διαδοχικές 12ετείς συμφωνίες ειρήνης)**
  - έδωσε όμως την ευκαιρία στους Σελτζούκους του Ρουμ να επικεντρωθούν στον αγώνα κατά των Ντανισμεντιδών (1169 κ.ε.) και να τους καθυποτάξουν (1174-1178)

γ. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (2/3)

- νέες παρενοχλήσεις από τους Σελτζούκους (1173)
- **1174**: ενίσχυση της βυζαντινής άμυνας με οχύρωση του Σουβλαίου για προστασία ΝΔ Μ. Ασίας – ενίσχυση του Δορύλαιου (σημ. Εσκή Σεχίρ) για προστασία ΒΔ Μ. Ασίας και ως στρατιωτικές βάσεις για βυζαντινές αντεπιθέσεις
- **1176**: οργάνωση μεγάλης εκστρατείας με φιλόδοξο στόχο την κατάλυση του σουλτανάτου στρατηγικά λάθη → **ήττα σε Μυριοκέφαλο** → σύναψη ειρήνης θετικής για Σελτζούκους
- **η σημασία της ήττας στο Μυριοκέφαλο:**
  - **σοβαρές ανθρώπινες απώλειες** (το μεγαλύτερο μέρος του αυτοκρατορικού στρατεύματος είχε διασωθεί, αλλά χάθηκαν ικανοί στρατηγοί)
  - **ορισμένες εδαφικές απώλειες (χωρίς σοβαρές ανακατατάξεις στον χάρτη) και αποσκίρτηση της Κιλικικής Αρμενίας**

γ. Οι βυζαντινο-σελτζουκικές σχέσεις επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (3/3)

κυρίως:

- **ηθικό πλήγμα για τον Βυζαντινό αυτοκράτορα** (επλήγη το κύρος του αυτοκράτορα και στο εξωτερικό – πρβ. τις σχέσεις με τον Γερμανό αυτοκράτορα)
- **πτώση του ηθικού των Βυζαντινών – αναθάρρηση των Σελτζούκων** (νέες τουρκικές επιθέσεις και καταστροφές σε πόλεις κοιλάδας Μαιάνδρου)
- **χάθηκε η ελπίδα ανάκτησης της Μικράς Ασίας** (στο εξής ανάλωση των βυζαντινών δυνάμεων σε επιχειρήσεις απώθησης των Τούρκων, χωρίς μόνιμα αποτελέσματα και οριστική απαλλαγή)
- **οι βυζαντινές πόλεις καταδικάζονται σε παρακμή**

Η προσπάθεια ανάκτησης της Μικράς Ασίας επί Κομνηνών

J. Haldon, The Palgrave atlas of Byzantine history, Hampshire - New York 2005, σ. 129, χάρτη ς 10.1 (επεξεργασμένο απόσπασμα).

Εικόνα 1. Στον χάρτη αποτυπώνονται τα αποτελέσματα των προσπαθειών επί Κομνηνών για την ανάκτηση των μικρασιατικών κτήσεων. Η διακεκομμένη γραμμή δείχνει τα όρια της αυτοκρατορίας ως το τέλος της βασιλείας του Αλεξίου Α' και η συνεχόμενη τα σύνορα επί βασιλείας Μανουήλ Α' (σε αυτά περιλαμβάνεται και η ηγεμονία της Αντιοχείας, που είχε αναγνωρίσει την επικυριαρχία του Βυζαντίου – βλ. ενότητα 3).

δ. Η ύφεση στις σχέσεις Βυζαντίου και Σελτζούκων επί Αγγέλων

- **1185: σύναψη ειρήνης** με υποχρέωση των Βυζαντινών να καταβάλλουν ετήσια χορηγία προς τον σουλτάνο Κιλίτζ Αρσλάν Β΄
- **η σελτζουκική επιθετικότητα σε φάση ύφεσης** λόγω ενδοδυναστικών ερίδων (1188-1196) – διάσπαση σε εμιράτα – δεν αξιοποιήθηκε η ευκαιρία από τους Βυζαντινούς
- **1188-1192: διπλωματικές σχέσεις και συνθήκες των Βυζαντινών με τον σουλτάνο Καΐρου και Δαμασκού Σαλαντίν** (δυναστεία Εγιουπιδών) – αντίβαρο στη συνθήκη ανάμεσα στον Φρειδερίκο Βαρβαρόσσα (Γερμανό αυτοκράτορα, τρίτο μέλος της Γ΄ Σταυροφορίας) με τον σουλτάνο του Ικονίου
  - συμφωνία για θρησκευτικές ελευθερίες των χριστιανών της Παλαιστίνης και των μουσουλμάνων στην Κωνσταντινούπολη (κατασκευή μουσουλμανικού τεμένους)

Γ. Το Βυζάντιο και οι Ντανισμεντίδες (Δανισμενδίτες)

- **πολυμέτωπος ο αγώνας των Ντανισμεντιδών:** εχθρικές σχέσεις με τους Βυζαντινούς, τους Σελτζούκους, την ηγεμονία Αντιοχείας και τους Ρουπενίδες (Κιλικική Αρμενία)
- **Ντανισμεντίδες Σεβάστειας, Νεοκαισάρειας, Γάγγρας, Άγκυρας:** αποτελούν απειλή για τον Πόντο και την Παφλαγονία
- **Ντανισμεντίδες Καισάρειας, Μελιτηνής:** απειλή για την περιοχή της Κιλικίας
- **1130-1141: ο Ιωάννης Β΄ έδωσε έμφαση στον αγώνα εναντίον τους –** τρεις επιτυχείς εκστρατείες στη βόρεια Μ. Ασία – Παφλαγονία
  - εκκαθαριστικές επιχειρήσεις
  - κατάληψη πόλεων (λ.χ. Κασταμονής, Γάγγρας)
  - **όχι μόνιμα αποτελέσματα – πάντως η ετοιμότητα των Βυζαντινών λειτουργεί ανασταλτικά στις επεκτατικές διαθέσεις των Τούρκων**
- **1174-1178: το Ικόνιο υποτάσσει τους Ντανισμεντίδες**

Δ. Το Βυζάντιο και το εμιράτο της Σμύρνης (1/2)

- ίδρυση εμιράτου από τον Τουρκομάνο Τζαχά, με έδρα τη Σμύρνη
- **1081-1090: κυριάρχησε σε δυτικές ακτές Μ. Ασίας και σε νησιά του ανατολικού Αιγαίου**
  - τυπική αναγνώριση εξουσίας Σελτζούκου σουλτάνου Νίκαιας και σύναψη κηδεστίας
  - εκμεταλλεύτηκε τις δυναστικές έριδες στο σελτζουκικό σουλτανάτο για να αυξήσει την επικράτειά του
  - συγκρότηση ικανού στόλου – κατάληψη Κλαζομενών, Φώκαιας, Λέσβου, Χίου, Σάμου, Ρόδου – επιθέσεις σε Κύζικο, Άβυδο
- **1090: ανασυγκρότηση βυζαντινού στόλου – ανακατάληψη μεγάλων νησιών – όχι μόνιμα αποτελέσματα**
  - Λέσβος και Σάμος ξανά υπό τον Τζαχά

Δ. Το Βυζάντιο και το εμιράτο της Σμύρνης (2/2)

- **1090-1091: συμμαχία του Τζαχά με τους Πετσενέγγους (επιδρομείς στη Βαλκανική) → πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από θάλασσης και από ξηράς**
  - φιλόδοξοι στόχοι του Τζαχά για ανάληψη αυτοκρατορικού τίτλου – συμμαχία Αλεξίου με Κουμάνους (τουρκικό φύλο, βόρεια Κριμαίας και Δούναβη, επιδρομείς στη Βαλκανική) → ήττα των Πετσενέγων από τους Κουμάνους στα ανατολικά του Έβρου/μάχη Λεβουνίου – άρση της πολιορκίας ΚΠ
- **1098: πολιορκία της Σμύρνης από τους Βυζαντινούς και παράδοση της πόλης**
  - ευνοϊκή για τους Βυζαντινούς συγκυρία η διέλευση των σταυροφορικών δυνάμεων από τα σελτζουκικά εδάφη και η κατάληψη της Νίκαιας το 1097
- **αρχές 12ου αι.: ανακατάληψη της Σμύρνης από τον Τζαχά – ανασυγκρότηση των δυνάμεών του**
- **μυστική συμφωνία Αλεξίου και Κιλίτζ Αρσλάν Α΄ εναντίον του Τζαχά**
  - αναγόρευση του Τζαχά σε βασιλέα – οι φιλοδοξίες του επικίνδυνες και για την εξουσία του Σελτζούκου σουλτάνου
- **1106: δολοφονία του Τζαχά από τον Κιλίτζ Αρσλάν, απαλλαγή του Βυζαντίου από ένα σημαντικό αντίπαλο**

III. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΡΟΥΠΕΝΙΔΩΝ (ΜΙΚΡΑΣ / ΚΙΛΙΚΙΚΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ) (1/2)

- **1080: ίδρυση κράτους από τον Ρούπεν (ευγενή, αξιωματούχο του βασιλείου της Μεγάλης Αρμενίας)**
  - οργάνωσε τους Αρμένιους αποίκους της ΝΑ Μικράς Ασίας σε κρατική οντότητα (πρόσφυγες λόγω σελτζουκικών επιθέσεων σε Αρμενία – μονοφυσίτες)
  - το κράτος αναπτύχθηκε στην περιοχή της Κιλικίας – αντιπαλότητα με: Ντανισμεντίδες, Βυζαντινούς και ηγεμονία Αντιοχείας
- **οι Βυζαντινοί έρχονται σε ρήξη με τους Ρουπενίδες για τις πόλεις της νότιας Κιλικίας**
  - σημαντικότερες: Άδανα, Ταρσός, Μοψουεστία, Ανάβαρζος/Ανάζαρβος
- **1138: προσάρτηση κράτους Ρουπενιδών από τον Ιωάννη Β΄**

III. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΡΟΥΠΕΝΙΔΩΝ (ΜΙΚΡΑΣ / ΚΙΛΙΚΙΚΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ) (2/2)

- **1143-1155:** αποστασία του Αρμένιου ευγενή Θεόδωρο-Τόρο Β΄ (Τερόζη) στην Κιλικία μετά τον θάνατο του Ιωάννη Β΄ → ανασύσταση του αρμενικού κράτους (κατάληψη Μοψουεστίας, Ανάβαρζου/Ανάζαρβου)
- **1156:** αντιβυζαντινή συμμαχία του πρίγκιπα Αντιοχείας Ρενάλδου και του Τερόζη
- **1158:** εκστρατεία του Μανουήλ Α΄ – οι αποστάτες προσήλθαν στο στρατόπεδο ως ικέτες – **αναγνώριση της βυζαντινής επικυριαρχίας**
- **τάσεις απόσχισης** μετά την ήττα των Βυζαντινών στο Μυριοκέφαλο (1176)
- **1198:** μετασχηματισμός του αρμενικού κράτους σε βασίλειο (υπό την επικυριαρχία της γερμανικής αυτοκρατορίας)
- η δυναστεία των Ρουπενιδών ηγεμονεύει έως το α΄ τέταρτο του 13^{ου} αι. (το κράτος της Μικράς Αρμενίας επιβιώνει έως τα τέλη του 14^{ου} αι.)

Τα κρατικά μορφώματα στη Μικρά Ασία και η προσπάθεια ανάκτησής της από τους Κομνηνούς

Εικόνα 2. Στον χάρτη απεικονίζεται η τουρκική επέλαση στη Μικρά Ασία ως το 1080 και η σταδιακή ανάκτηση τουλάχιστον των εύφορων εδαφών της Δυτικής Μικράς Ασίας και των παράλιων περιοχών. Απεικονίζονται επίσης το κράτος των Ρουπενιδών και η ηγεμονία της Αντιοχείας, που διεκδικούσαν εδάφη στην περιοχή της Κιλικίας.

Απόσπασμα από τον χάρτη στην Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθινός, Αθήνα 1972, σ. 68-69.

IV. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (1/4)

- Boase T. (έκδ.), *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburgh 1978.
- Βρυώνης Σ., *Η παρακμή του μεσαιωνικού Ελληνισμού στην Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού (11ος – 15ος αι.)*, Berkeley - Los Angeles - London 1986 (ελλ. μτφρ. Κ. Γαλαταριώτου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996, β' έκδ. 2000).
- Cahen C., *Pre-ottoman Turkey. A general survey of the material and spiritual culture and history, c. 1071-1330*, London 1968 (βελτιωμένη έκδοση στα γαλλικά Istanbul - Paris 1988).
- Cheynet J.-Cl., *La résistance aux Turcs en Asie Mineure entre Matzikert et la Première Croisade*, στο: *Ευψυχία. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler*, έκδ. M. Balard κ.ά., σ. 131-147.
- De Collenberg R. W.H., *The Rupenides, Hethumides and Lusignans: the structure of the Armeno-Cilician dynasties*, Lisbonne 1963.

IV. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (2/4)

- Dédéyan G., *Les Arméniens entre Grecs, Musulmans et Croisés. Etudes sur les pouvoirs arméniens dans le Proche-Orient méditerranéen (1068-1150)*, τ. 1-2, Lisboa 2003.
- Eastmond A. (έκδ.), *Eastern approaches to Byzantium. Papers from the Thirty-third Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Warwick, Coventry, March 1999*, Aldershot 2001.
- Λαμπάκης Στ. (έκδ.), *Η βυζαντινή Μικρά Ασία (6ος-12ος αι.)*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ - Διεθνή Συμπόσια 6] Αθήνα 1998.
- Λεβενιώτης Γ., *Η πολιτική κατάρρευση του Βυζαντίου στην Ανατολή: το ανατολικό σύνορο και η κεντρική Μικρά Ασία κατά το β' ήμισυ του 11ου αιώνα*, [ΚΒΕ - ΒΚΜ 43/1-2], Θεσσαλονίκη 2007.
- Lilie R.-J., *Die Schlacht con Myriokephalon (1176). Auswirkungen auf das byzantinische Reich im ausgehenden 12. Jahrhundert*, REB 35 (1977) 257-275.

IV. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (3/4)

- Lilie R.-J., Twelfth-century Byzantine and Turkish states, στο: Manzikert to Lepanto: the Byzantine World and the Turks, 1071-1571, έκδ. A. Bryer – M. Ursinus = Byzantinsche Forschungen 16 (1991).
- Nersessian S., The Armenians, London 1969.
- Oikonomidès N., Les Danishmendides entre Byzance et le sultanat d'Iconium, Revue numismatique (σειρά 6^η) 25 (1983) 188-207.
- Σαββίδης Α. Γ. Κ., Βυζαντινοτουρκικά μελετήματα, Ανατύπωση άρθρων 1981-1990, Αθήνα 1991.
- Σαββίδης Α. Γ. Κ., Byzantium in the Near East: its relations with the Seljuk sultanate of Rum in Asia Minor, the Armenians of Cilicia and the Mongols, A.D. c. 1192-1237, [ΚΒΕ - ΒΚΜ 17] Θεσσαλονίκη 1981.

IV. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (4/4)

- Savvides A. G. C., Kilij Arslan I of Rûm, Byzantines, Crusaders and Danishmendids A.D. 1092-1107, Βυζαντινά 21 (2000) 365-377.
- Σαββίδης Α. Γ. Κ., Ο Σελτζούκος εμίρης της Σμύρνης Τζαχάς (Çaka) και οι επιδρομές του στα μικρασιατικά παράλια, τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και την Κωνσταντινούπολη, c. 1081-c. 1106, Χιακά Χρονικά 14 (1982) 9-24 (α' μέρος) και Χιακά Χρονικά 16 (1984) 51-66 (β' μέρος) (= Σαββίδης Α. Γ. Κ., Μελετήματα, αρ. IV-V).
- Σαββίδης Α. Γ. Κ., Οι Τούρκοι και το Βυζάντιο, τ. Α': Προ-οθωμανικά φύλα στην Ασία και στα Βαλκάνια, Αθήνα 1996.
- Σαββίδης Α. Γ. Κ., Το Βυζάντιο και οι Σελτζούκοι Τούρκοι τον ενδέκατο αιώνα, Αθήνα 1980, β' έκδ. 1988.
- Talbot-Rice T, The Seljuks in Asia Minor, New York 1961.
- Vryonis S., Studies on Byzantium, Seljuks and Ottomans, Malibu 1981.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων :

- **Εικόνα 1:** Επεξεργασμένο απόσπασμα από τον χάρτη 10.1 (Defence and administration: the Komnenian system) στο: J. Haldon, *The Palgrave atlas of Byzantine history*, Hampshire - New York 2005, σ. 129.
- **Εικόνα 2:** Απόσπασμα από τον χάρτη: «Το Βυζάντιο των Κομνηνών 1085-1180» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθηνός, Αθήνα 1972, σ. 68-69.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Χατζηαντωνίου Ελισάβετ. «Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453). Οι εξωτερικοί εχθροί του Βυζαντίου (1081-1204): Βυζάντιο – Τουρκικά κράτη – Κράτος Ρουπενιδών». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS408/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ομάδα έργου
Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

I. Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

